

УДК 378.035.09

Оксана Абрамчук,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри мовознавства
Вінницького національного
технічного університету

МОВЛЕННЄВА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ ВТНЗ ЯК ОКРЕМИЙ КОМПОНЕНТ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦЯ

Стаття присвячена проблемі професійної підготовки студентів ВТНЗ на заняттях з української мови. Автор розглядає питання опанування наукової та фахової термінології, необхідність знання, розуміння і використання професійної лексики в майбутній теоретичній та практичній діяльності, удосконалення професійного мовлення. У статті йдеться про форми й методи роботи над науковою термінологією та професійною лексикою на заняттях з української мови, у позааудиторній та самостійній роботі.

Ключові слова: професійна лексика, наукова термінологія, фахова термінологія, професійне мовлення, лексичний запас, культура спілкування.

Статья посвящена проблеме профессиональной подготовки студентов технических вузов на занятиях по украинскому языку. Автор рассматривает вопрос овладения научной и профессиональной терминологией, необходимости знания, понимания и использования профессиональной лексики в будущей теоретической и практической деятельности, совершенствования профессиональной речи. В статье описаны формы и методы работы над научной терминологией и профессиональной лексикой на занятиях по украинскому языку, во внеаудиторной и самостоятельной работе.

Ключевые слова: профессиональная лексика, научная терминология, профессиональная терминология, профессиональное вещание, лексический запас, культура общения.

The article is dedicated to the problem of training students in engineering higher education school classes in Ukrainian language. The author examines the question of mastering the scientific and professional terms, the necessity of knowledge, understanding and use of professional vocabulary in future theoretical and practical activities, the improvement of professional speech. This article describes the forms and methods of work on the scientific terminology and professional vocabulary during the classes of Ukrainian language, in extracurricular and independent work.

Key words: professional vocabulary, scientific terminology, professional terminology, professional broadcasting, vocabulary, communicational culture.

Постановка проблеми. Формування мовленнєвої компетенції на основі фахової термінології є надзвичайно актуальною для методики викладання української мови, особливо в технічному ВНЗ, оскільки саме під час навчання у вищому закладі освіти формуються засади фахового лексичного запасу. Зі школи абітурієнти приходять зі знанням загальних мовних норм: фонетичних, орфографічних, граматичних, синтаксичних, стилістичних тощо.

У ВНЗ під час вивчення спеціальних дисциплін відбувається ознайомлення не тільки з особливостями майбутнього фаху, а й з його мовленнєвим забезпеченням. Цьому сприяє читання підручників, статей у фаховій періодиці, слухання лекцій, підготовка до семінарських занять. Розуміння науково-навчального тексту починається з оволодіння термінологічною лексикою, яка організовує мовну структуру наукового тексту, несе на собі центр ваги повідомлення, значною мірою впливає на формування інформаційної основи висловлювання, сприяє усвідомленому засвоєнню фахових дисциплін, підвищує ефективність спілкування у подальшій професійній діяльності, яка вимагає застосування української мови у виробничій сфері. Вивчення наукової термінології фаху студентами технічних спеціальностей ускладнюється незначною кількістю або відсутністю технічної літератури на українській мові, а також українських словників технічних термінів. Це негативно позначається на формуванні українськомовної мовленнєвої компетенції майбутніх спеціалістів, призводить до заміни унормованого літературного мовлення російсько-українським суржигом, гальмує входження української мови в освітню і професійну сфери. Актуальність дослідження зумовлена соціальним замовленням на підвищення рівня професійної підготовки фахівця, що включає в себе й мовленнєву компетенцію, яка базується на знанні мовних та мовленнєвих норм, наукової та фахової термінології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення досвіду сучасних ВНЗ технічного профілю свідчить, що засвоєння наукової та фахової термінології не розглядається в навчальному процесі як окремий компонент підготовки спеціаліста. Хоча доведено, що, оволодіваючи спеціальною термінологією, фахівець збагачує свій професійний лексичний запас, який є показником ґрунтовності підготовки спеціаліста будь-якої галузі.

Мета статті: виявити потенційні можливості дисципліни Українська мова в контексті формування професійних якостей студентів та шляхів їх реалізації, обґрунтувати зміст і методику мовленнєвої підготовки майбутнього інженера як окремий компонент фахової підготовки.

Для досягнення мети необхідно виконати такі завдання: збагатити зміст дисципліни фаховими текстами, дидактичними матеріалами, що впливають на формування професійних якостей майбутніх інженерів; включити науково-технічні тексти до самостійної роботи студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перехід до інформаційного суспільства, зміна парадигми суспільного розвитку, нові вищі вимоги до працівника – все це приводить до якісної зміни структури і змісту освітніх програм, форм і методів організації навчального процесу, системного, комплексного застосування інноваційних технологій.

Питання формування мовленнєвої компетенції студентів-нефілологів, зокрема культури мовлення, професійного функціонального мовлення є основною метою та завданням не лише навчальної дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)». Засвоєння термінів, робота з науковою термінологією, яку можна було б застосувати для навчання української фахової термінології студентів технічних спеціальностей залишаються проблемою навчально-виховного процесу.

Недостатнє вирішення проблеми навчання української наукової термінології фаху відчутно, коли студенти ВТНЗ пишуть реферати, дипломні й курсові роботи, працюють з навчальною літературою, виконують самостійні завдання, беручи участь у конференціях і семінарах за спеціальністю українською мовою.

Як правило, студенти-нефілологи мають недостатні знання з української мови, а професійна лексика зовсім не виділяється в окремий аспект.

Практика показує, що студентам просто необхідно знати, розуміти і використовувати професійну лексику в їх майбутній теоретичній та практичній діяльності. З цією метою, наприклад, у групах студентів-економістів (енергетиків, будівельників тощо) на заняттях української мови приділяється особлива увага роботі над професійною лексикою. Студент повинен, по-перше, знати лексичне значення термінів, по-друге, використовувати їх у своїй практичній діяльності. Студенти в цьому аспекті знайомляться і працюють з різними типами словників: академічний словник, словник термінів, тлумачний словник, український орфографічний і т.п.

Перш за все дається список наукових термінів – випереджальне завдання, яке передбачає як роботу на заняттях, так і велику самостійну роботу студентів з метою пояснення їх правопису, лексичного значення, функціональності та вживання на практиці. Наприклад, беремо термін «економіка». По-перше, акцентується увага на правописі цього слова. По-друге, – його походження (від грецького οἰκονομία – мистецтво ведення господарства, домоводство). Звертається увага на багатоплановість трактування його значень в академічних словниках: 1. Історично визначена сукупність суспільно-виробничих відносин, що економічний лад суспільства. 2. Народне господарство країни. 3. Наука, що вивчає виробничих, відносин у певній галузі або сфері суспільної діяльності [2, с. 160].

У ході лекції «Іншомовні та запозичені слова» викладач звертає увагу на вплив міждержавних, політичних, економічних, культурних стосунків на лексичний склад мови. Невід’ємною складовою практичних занять з цієї теми стає розширення лексичного запасу студента, в першу

чергу, поповнення термінологічною та професійною лексикою, яка представляє найбільший шар іншомовної лексики. Вживання іншомовних термінів є нормою, якщо явища, процеси, техніка – відкриття інших країн. Поваги заслуговує й розвиток української термінології. Нині видаються українські термінологічні словники з різних галузей науки, що підтверджує могутність мови, як засобу формування мовного світу. Необхідним є застереження щодо втрати своєрідності: відчуження науки і освіти від національної основи, рідної мови впродовж століть зумовило термінологічну обмеженість. Але вже зроблені перші кроки – найбільш уживані терміни ідентифікуються з вітчизняними.

Студенти, опрацьовуючи тему «Термінологічна лексика у діловому мовленні», часто не можуть пояснити значення терміна, правильно вжити його в мовленні. Інтерес у студентів викликає пошукова словникова робота вітчизняних термінів, результатами якої стають синонімічні пари: екватор – рівник, процент – відсоток, екзамен – іспит та ін.

Частина теоретичного та практичного матеріалу слухачі курсу опановують самостійно. Але їхню самостійну роботу гальмує брак таких словників.

В умовах постійної нестачі навчального часу викладач використовує разом із традиційними формами контролю такими, як усне опитування, письмові завдання, тести, які дають йому змогу швидко (хоча іноді й поверхово) оцінити роботу майже всієї академічної групи. Тести активізують процес опанування термосистеми фаху, оскільки передбачають свідомий вибір, аналіз, зіставлення.

Наступний етап роботи над термінами – студентам дається завдання для самостійного пошуку термінів з фаху і складання словника (економічних, радіотехнічних, екологічних тощо) термінів. Ця робота зацікавлює їх, і вони змагаються в кількісному і якісному пошуку термінологічної лексики.

В якості введення в другу спеціальність студентам дається завдання-змагання з пошуку профлексик і пояснення її лексичного значення. У роботі над професійною лексикою широко використовуються і нетрадиційні види занять. Вони несуть у собі елементи нового, розраховані на спільне взаємозбагачення викладача та студентів. На нетрадиційних заняттях використовується і позапрограмний матеріал, тема розглядається поглиблено. По можливості залучаються люди різних професій, наприклад, пов'язаних з економічною діяльністю: бухгалтери, менеджери, маркетологи, програмісти, економісти, банкіри і т. д. Створюються ситуації емоційного підйому, ситуації успіху для кожного студента з урахуванням його особистісних здібностей, інтересів і т. д. Даються домашні завдання письмового характеру для самостійної роботи і пошуку додаткового матеріалу, проводиться самоконтроль за словниками, довідковим посібникам тощо. А також проводиться перевірка типу

консультації, перевірка робіт за допомогою диктанту, виконання в аудиторії роботи, аналогічної домашній, вибіркова перевірка, взаємоперевірка і т.д. Здійснюються форми перевірки якості засвоєння теоретичного матеріалу в сукупності з практичними навиками.

Лексичний запас сучасного суспільства, на жаль, дуже малий. І у студентів, як правило, дуже обмежений запас слів, особливо на першому курсі. З метою збагачення лексичного запасу для розуміння лекцій на 1-х – 3-х і старших курсах вищого навчального закладу, а також для засвоєння нового матеріалу за сучасними підручниками та посібниками просто необхідно знати, розуміти і вміти вживати в усній та письмовій формах наукові терміни, спеціальну і професійну лексику зі своєї майбутньої спеціальності. Так що принцип доцільності реалізовується у змісті навчального матеріалу на заняттях з української мови, на конкретній лексиці, відповідно до головних завдань навчального закладу. Паралельно йому реалізовується і принцип науковості, коли у студентів набута система теоретичних знань, необхідна достовірність фактів, явищ, закономірностей, наукова аргументація практичних висновків, дій. А також принцип зв'язку навчання з життям. Професійна спрямованість у даному випадку незаперечна для отримання відповіді на запитання: «Де, коли і як можна застосовувати набуті знання в житті і на практиці?». Принцип систематичності і послідовності втілюється, по-перше, у строгому, логічному розташуванні навчального матеріалу як у навчальній програмі, так і в методах передачі знань студентам. По-друге, у послідовному оволодінні студентами знаннями зі своєї майбутньої спеціальності, уміннями, навичками й одночасному їх застосуванню на практиці. На заняттях це відбувається в роботі з контекстом, відповідях на питання, тематичних і перевірочних диктантах, діалогах і полілогах, при комплексному аналізі тексту.

Протягом однієї години викладач не має можливості збагатити словниковий запас студентів термінами, відшліфувати їх мовлення, але здатний збудити в них прагнення вдосконалювати свої мовні знання та навички протягом усього життя.

Програма курсу української мови за професійним спрямуванням передбачає поєднання завдань як мовного, так і соціального характеру: вивчення мови з розвитком пізнавальної активності, творчого мислення, формування національної свідомості та загальної культури майбутнього інженера. Викладачі української мови заохочують студентів до позааудиторної роботи, пропонуючи їм теми рефератів, доповідей на науково-практичних конференціях: «Українська мова серед мов світу», «Переможниця світових конкурсів мов», «Історія походження української мови», «Історія української науки», «Світові досягнення українських учених» та ін.

На ставлення студентів до мови впливає підбір методики навчання.

Студенти технічних ВНЗ – майбутня технічна еліта, тому навчальні дидактичні матеріали, які використовуються на заняттях, повинні викликати у студентів інтерес і бажання навчатися рідною мовою, тобто, вони повинні бути цікавими, повчальними, інформаційно-пізнавальними, науково-професійними.

Необхідно формувати у студентів переконання, що вдосконалення мовленнєвої культури сприяє розвитку інтелекту, створенню фахового образу, досягненню соціального престижу.

Одним з головних методів формування професійної культури та розвитку мовлення майбутніх інженерів, а також їх суспільної активності є проведення дискусії, у ході якої студенти демонструють свій рівень мовної та мовленнєвої культури.

Цілісність навчально-виховної роботи можлива лише тоді, коли цілі суспільства або «соціальне замовлення» перетворені в цілі та завдання навчання і виховання, виражені мовою змісту навчального матеріалу та виховної роботи.

Висновки і перспективи. Мовленнєва підготовка студентів ВНЗ є окремим компонентом підготовки фахівця, якому необхідно знати, розуміти і вміти правильно вживати в усній та письмовій формах наукові терміни, спеціальну і професійну лексику. Така робота дає свої позитивні результати, коли вона проводиться як введення в мову спеціальності, через збагачення змісту навчальної дисципліни науково-технічними текстами, застосування дидактичного матеріалу, що допомагає вирішувати завдання професійного, морального та інтелектуального характеру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамчук О. В. Патріотичне виховання студентів вищих технічних навчальних закладів: Дис. канд. пед. наук: 13.00.0 / Абрамчук Оксана Володимирівна. – Тернопіль, 2006. – 254 с.
2. Сліпушко О. М. Тлумачний словник чужомовних слів в українській мові / О. М. Сліпушко. – К. : Видавництво «Криниця», 1999. – 507 с.